

rülöttem: alszik? Nem alszom, emberek, de ezt nem érdemes közölni veletek.)”

Többen megírták már — s ez már sajtótörténetünk részévé vált —, hogy mit jelentett Majtényi Mihály tudása, tapasztalata, munkabírása a vajdasági magyar sajtó felszabadulás utáni újjászületése, illetőleg az újabb újságíró nemzedék tanítása és nevelése tekintetében. Mivel azonban ha az újságíró Majtényiről szólunk is, valójában az írórt tartjuk szem előtt, fontosabbnak tartom leszögezni: bár a sajtó elfogadta, többnyire méltányolta is benne az írórt, azt a többletet, amit irodalmi publicisztikája jelentett, mégsem bírta elszívni vénájából az írói nedveket. Éppen nem mindennapi alkotói potenciáljában van a magyarázata, hogy kiállta a nagy próbát, amit az írónak az újságírás jelent, s ezért „újságírórsora” nem vált balsorsává.

KÉT ÚJSÁGÍRÓI ÉLETTÖRTÉNET

— KOLLIN JÓZSEF ÉS BODRITS ISTVÁN —

KALAPIS ZOLTÁN

Az életrajzok tárgya már régóta nemcsak a híres emberek élete, életműve — az íróké és a festőké, az államférfiaké és a hadvezéreké, a tudósoké és a feltalálóké —, hanem a kevésbé ismerteké is, mint ahogy az önéletrajzok íróinak köre is jóval átlépte már a korábbi korlátokat. A műfaj kitérhetőségének vagyunk tanúi, mindez hordozóképeségének növekedését is mutatja, de még inkább azt, hogy kibővült korunk emberének érdeklődése, érdemesnek tartja befogni látókörébe azt is, ami peremterület, névtelen munka, ami kívül esik a reflektorfényen. Újabb és újabb információkat vár, nehogy az esetleges értékek feledésbe merüljenek.

Nos, egy ilyen kíváncsi, egy ilyen „információéhség” hozta létre a két újságírói életrajzot, Kollin József és Bodrits István biográfiáját. De a számontartás igénye mindenekelőtt.

Kollin József (Zrenjanin, 1911. augusztus 22.—Újvidék, 1973. augusztus 15.) az egykori bánáti francia telepések leszármazottja, ősei, a Colliok, a XVIII. század hetvenes éveiben Lotharingiából kerültek Kikinda környékére, a szinte egymás mellé épült Charleville (a későbbi Károlyliget), Soltburn és Szent Huber telepésfalvak egyikébe, a mai Banatsko Veliko Selóba. Vegyes lakta települések voltak ezek, úgyhogy a család innen már elnémetesedve rajzolt ki Becskerek felé, ott viszont elmagyarosodott, mivel a soknemzetiségű vidék kohója akkor már más irányba hatott.

Kollin apja törvényszéki szolga volt, anyja mosónő, ezért kész csoda, hogy gyermeküket az első világháború utáni és a nagy gazdasági világválság előtti nehéz években taníttatni próbálták. Nem is bírták ki végig, fiuk beállt a ferencesekhez abban a reményben, hogy így majd befejezheti a középiskolát. A Nógrád megyei Szécsényben, az ottani franciskánus kolostorban lett novícius. A fogadalom előtt, az egyéves próbaidő során a szerzetesnövendék kiléphet a rendből, de el is küldhető. Hogy a kettő közül melyik történt meg, az ma már lényegtelen, elég az hozzá, hogy a nagy reményű ifjú levetette a csuhát, és hazatért. Nemsokára beállt egy vándorcirkuszbba. Napközben állatgondozó volt, és egyéb munkákat végzett, esténként pedig fel is lépett: ő volt az a személy, aki a deszkafal elé állt, az artista pedig körül dobálta késekkel. Egyszer a késdobáló nem volt formában, s a deszkafal helyett karját találta el. Gyorsan bekötötték sebéét és kifizették, sőt a tengerpartra is elküldték, nehogy egy esetleges vizsgálat során kiderüljön, hogy bejelentetlen személy az üzemi baleset áldozata.

Az ifjúkori kalandok után, amelyekről oly kerek történeteket tudott mesélni, a bohémélet évei következtek. Az újságírás körül cserkészett, szerkesztőségekben dolgozott, ami abban az időben még gyakran azonos volt a könnyed, a társadalmi formákkal nem nagyon törődő életmóddal, nemegyszer a könnyelmű életvitellel is.

A harmincas évek legelején egy malomban dolgozott, gyakori megszákításokkal — a munkaadó ily módon, a többszöri ki- és bejelentéssel takarította meg a betegsegélyző és a nyugdíjalap költségeit. Közben tanult is, és 1931 májusában magánúton érettségizett. A következő évben, 1932 áprilisában felvették a becskerekeli *Híradó* szerkesztőségébe gyakornoknak. Főleg bírósági riportokat írt, írásai Kassai K. József néven jelentek meg. Részben a főszerkesztőcsere, részben a szerkesztőség anyagi helyzete miatt nem kapott állandó állást, a lapnak évekig sordíjas munkatársa volt. Közreműködött a *Tükör* című riportújságban is, László B. Jenő hetilapjában. Amikor az imént szó esett a bohémkorszakról, akkor mindenekelőtt a vele töltött évekre gondoltunk. László B. Jenő, illetve írói nevén Vékony Náci jellegzetes figurája volt a két háború közötti Becskereknek. Széles karimájú kalapban, csokorra kötött nagy művésznyakkendővel járt sorra déltől éjfélig az általa érdemesnek tartott nyilvános helyeket, és közben, a kocsmái közönség nagy gyönyörűségére, rigmusokban beszélt, versebe rögtönözte az eseményeket, az emberi cselekedeteket, cifra életének apró epizódjait, amit aztán lapjában meg is jelentetett. „Üstökömet megmegrázom / S úgy érzem, hogy kicsit fázom / Bár csak egy kis szenünk volna” — így énekelt egy helyütt, másutt viszont bejelentette, hogy „Vége a zsebfosztó télnek”, de poétánk számára ez sem volt vigasz, mert „Április a kis pimasz” zálogba vitte kabátját. Üniróniával jegyzi, hogy „Irka-firka, ákom-bákom / Rosszul dökög, azt már látom /, de azért élete végéig rendületlenül fabrikálta a strófákat. „... Nélküle nem len-

ne egyetlen Lavallière-nyakkendő sem irodalmunkban; máár csak ő hordta fiatalabb éveiben ezt a század eleji attributumot, ezt a mesterségsímet, amely a költő céh szép nagy jelvénytáblájáról, a lúdtoll és a kalamáris mellett örökségként reánk szállt. S nem lenne talán egyetlen igazi, híres bohém nélküle” — írja róla Majtényi Mihály A magunk nyomában című emlékezéseiben, akinek első szárnypróbálgatásai szintén Vékony Náci *Tükérében* láttak napvilágot.

Nos, Kollin József ennek a Vékony Nácinak sleppijéhez tartozott, éjelező pajtása, ivócimborája volt, sőt később rokonsági kapcsolatba is került vele, mivel feleségül vette unokahúgát, Löbl Piroskát (László B. Jenő eredeti neve is Löbl volt). Ez a körülmény, mármint a nősülés arra kényszerítette, hogy a sordíjas bedolgozásnál biztosabb jövedelemforrás után nézzen. 1936-ban a Globus nyomdában kapott tisztviselői állást, s itt csaknem öt évig dolgozott, közben rendületlenül közreműködött a lapokban is — a *Hiradóban*, a *Tükörben*, az újvidéki *Reggeli Újság* becskereki tudósítója lett — abban a reményben, hogy egyszer majd belekerül valamelyik redakcióba.

1941 nyarán a német megszállás alá került Bánátból átszökött a magyar megszállás alatt levő Bácskába: feleségét mentette a zsidóüldözés elől. Ott, Bánátban ugyanis azonnal megtörtént a deportálás, Vékony Náci is ennek az áldozata lett. Bácskában 1944 elejéig viszonylagos biztonság volt, ekkor, Magyarország megszállása után, felesége újra bújdosásra kényszerült.

1941 ősztől az újvidéki *Reggeli Újság* kötelékébe került, ott maradt a háború végéig, ott érte a felszabadulás is. Az épületet a *Slobodna Vojvodinának*, a Népfelszabadító Front sajtószervének foglalták le, s az új szerkesztőség az építménnyel, a benne levő nyomdagépekkel együtt Kollin Józsefet is átvette; egyik első dolga a *Reggeli Újság* címtáblájának leszedése volt.

Küldönc lett, kézbesítő, majd beszerző, lapterjesztő, könyvelő, végül is a kiadóhivatal főnöke. 1954. december 23-án a Benzin, pálinka és lapterjesztés című tárcájában megírta, hogyan is festett a lapterjesztés közvetlenül a felszabadulás után, a krónikus üzemanyagihiány hónapjaiban. „Az átvonuló oroszoknak volt benzinjük bőven, és szívesen is adtak, persze nem pénz vagy pecsétes írás ellenében, hanem pálinkáért” — írja. Az üzletkötés viszonylag gyorsan ment, a nehezebbje csak később jött, „mert bizalmatlanságuk folytán meg kellett húzni a pálinkásüveget, s inni velük a csere után is”.

A felszabadulás után a jugoszláviai magyar sajtó gyors fejlődésnek indult, egymás után jelentek meg a lapok, egyre több újságíró kellett. A mozgalmi emberek, az új káderek mellett igényt tartottak a polgári lapok egykori munkatársaira is, akik nem kompromittálták magukat, s az új rendet is igenléssel fogadták. A *7 Nap* szerkesztősége Kollin Józsefet

szemelte ki, aki akkor már a Bratstvo-jedinstvo sajtóvállalat megbecsült, vezető beosztású dolgozója volt, úgyhogy a kiemelés már emiatt sem ment egészen simán. Az ügy azonban elrendeződött, s 1951 júliusában a *7 Nap*ban újra újságíró lett, 1954-ben pedig a *Magyar Szó*hoz került.

Érett férfi korában, negyvenéves fejjel tért vissza eredeti foglalkozásához. Hivatalnoki pályafutása mintaszerű volt, de ez az életmód nem elégítette ki, mindig a szerkesztőségek kötetlen, izgalommal teli, nikotinos légköre vonzotta. Mint mondta is, bántotta, hogy nem hívták előbb. Az ember tapasztaltabb korában nehezebben szánja rá magát a változásokra, megfontoltabban dönt. Kollin Józsefnél sem ment simán, de az újságíráshoz való hajlama minden számításnál erősebbnek bizonyult. Hagyott is csapat-paport, jött vissza a szakmába. Valamikor, tudjuk, a kalandvágy tüzelte, az utolsó vajdasági bohém mellett statisztált. A benne ágaskodó szertelenségeket a múltó évek megszelídítették, de maradt a szellemi nyugtalanság — ez győzött ismét.

Fiatalos fürgeséggel, elnyűhetetlen életkedvvel, Kollin Jóska-san vetette be magát az újságírás mély vizeibe, s ahogy múltak az évek, egyre otthonosabban érezte magát benne. Ekkor már tényleg úszni is tudni kellett, igazi újságot csinálni a korábbi szürke, nehezen olvasható közlőny helyett. Ennek a képnek a megértéséhez el kell mondani, hogy akkor, az ötvenes években, a társadalomban mélyreható változások kezdődtek, s ezek üdvös hatással voltak a sajtóra is. Az újságok az agitpropos kötöttségek alól felszabadulva egyre jobban tükrözni kezdték a jugoszláv forradalom antidogmatikus, demokratikus szellemiségét, amely az öngazgatás, az egyenjogúság, az el nem kötelezett politika gyakorlatában acélosodott.

Az újságokat, az újságírókat a nagy témák mellett a kis ügyek, a látszólag apró jelenségek is foglalkoztatni kezdték. Figyelmük változatlanul a közügyekre összpontosult, de helyet kapott a közérdekű is, a mindennapi, az „utcán heverő” téma — maga a közügy fogalma tágult ki. Megjelentek az oldottabb újságírói formák, az információk sokrétűek lettek —, a hír, az esemény fogalma is bővült. Fontos szempont lett az olvasó igényének kielégítése. Ezeknek a törekvéseknek eredményeképpen a lapok emberközpontúvá váltak, látókörükbe az élet egészét próbálták befogni.

Ezek az évek a jugoszláviai magyar újságírás nagykorúsodásának éveit voltak, szakmai szempontból különösen, mintegy tükrözve azokat a változásokat is, amelyek a hazai sajtó egészében lejátszódtak. Fontos leszögezni, hogy ez nem az elkötelezettség rovására történt, ellenkezőleg, annak szolgálatába állt, mivel az érdekes újság mindig többet tesz az ügyért, mint a színtelen közlőny.

Ennek csúcát már az ötvenes évek végén és a hatvanas évek derekán a *Magyar Szó* jelezte, sokan az egész magyar nyelvterület egyik legjobb vagy éppen a legjobb napilapjának tekintették, szakmai erényei, de

legfőképpen szellemisége miatt, az ország politikája miatt, amelynek reprezentánsa volt.

Nos, Kollin József ennek a folyamatnak a részese volt, alkotója és hordozója, az egyik, persze, mivelhogy ahhoz a derékhadhoz tartozott, amely véghezvitte ezt a haditettet, Rehák László, később Vébel Lajos vezetésével. Nem is annyira tollával serkentette ezt a folyamatot, bár a lapokban elszórt riportjainak, tárcáinak összegyűjtése alighanem meglepetést is hozhatna. Ő igazi belső szerkesztőségi ember volt, aki olajozta a gépezetet, motor volt maga is. Csak úgy szórta az ötleteket, s emellett élő lexikon volt, tanácsadó szak- és szaknyelvi kérdésekben. Neve ritkábban jelent meg a lapban, munkájáról az olvasó csak közvetve szerezhetett tudomást, s akkor is az újság javára írta, vagy észre sem vette, természetesnek tartotta. Ez akkor történt meg, amikor a lapban megfelelő fordításban és tálalásban, lerövidítve vagy esetleg kiegészítve megjelent egy-egy sajtóügynökségi hír, egy-egy közérdekű cikk, amelynek szempontjait ő rágta az újságíró szájába, egy új rovat, egy csattanós, találó cím — a lapnak azóta sincs ilyen formátumú címszerkesztője —, vagy amikor nem jelent meg valami: egy tárgyi tévedés, egy fésületlen mondat, egy hiányos cikk.

A hirtelen duzzadó, újabb és újabb feladatokat vállaló, újabb és újabb igények kielégítésére vállalkozó szerkesztőség szinte minden posztján helyt tudott állni. Ő volt a Jolly Jocker, de szó szerint is az a kártyalapról mosolygó tréfás fickó volt: jó hangulatot tudott teremteni a szerkesztőségben, igazi munkaléggkört. „Édes fiam, ez nem egészen így van...” — állt meg menet közben valahol a deszkben, lesimitotta ritkuló, szerteszét szálló ősz haját, vagy meghúzta néhányszor hőzentrágerét, s eldöntötte a vitás kérdést.

Még mielőtt formálisan is a szerkesztőség kötelékébe lépett volna, a *Magyar Szó* 1952-ben kiküldte a helsinki olimpiára. „Kollin József, a *7 Nap* munkatársa fog naponta tudósításokat küldeni repülőposta útján” — jelentette be július 17-én a lap. Manapság az elsőrendű telefontográfia, a rendkívül gyors telexvonalak, a helyszíni színes tévéközvetítések korában csak mosolyogni tudunk a tájékoztatás eme kezdetleges formáján. Megértő mosollyal, persze, mert olyan idők voltak azok. A tájékoztató irodás zárlat alól felszabaduló ország csak az évben, július 1-jén vezethette be a szabad devizaforgalmat, a szerkesztőség ekkor vehetett először 500 dollárt és indíthatta útnak emberét, ekkor is az olimpiára való előzetes bejelentés nélkül. „Vonaton ültem, amikor az olimpiai játékokat megnyitották” — írta Kollin is. Az olimpiai események a sajtóügynökség hírei, a rádió közvetítései alapján kerültek a lapba, a szerkesztőségi kollégák még rendkívüli kiadásra is vállalkoztak, amikor a második jugoszláv—szovjet labdarúgó találkozó a keddi szabadnapra esett. Az első, sokan emlékeznek még rá, 5:1-es jugoszláv vezetés után döntetlenül végződött, a megismételt összecsapás pedig 3:1-es jugoszláv

győzelmet hozott. Az egész ország a rádió mellett szurkolt akkor, valahogy becsületbeli kérdésnek tűnt, hogy a politikai síkon már elért győzelem sporttérén is megerősítést nyerjen, Dávid és Góliát harca ilyen sajátos módon is megismétlődjön. A győzelem után még a *Magyar Szó* szerkesztősége is üdvözlő táviratot küldött a válogatottnak.

Öt nappal az esemény után jelent meg Kollin levele Még egyszer a jugoszláv—szovjet mérkőzésről címmel. Ebből a körülményből persze csak azt a következtetést kell levonni, hogy azóta a tájékoztatás terén nagyot fordult a világ. Nem egészen 30 nap alatt tizenhatszor jelentkezett több hasábos, olykor egészoldalas tudósításaival. Élénk, olvasmányos írások ezek még ma is. „Vajon milyen gyorsan kell futni tudni, hogy tábornok lehessen valaki a csehszlovák hadseregben” — tette fel például egy helyütt a fogas kérdést riporterünk, amikor Emil Zatopek őrnagyot, az ötezer, a tízezer méteres és a maratoni futás olimpiai győztesét ezredessé léptették elő. E jelentkezések kapcsán azonban elsősorban arra kell felfigyelnünk, hogy Kollin József volt az első jugoszláviai magyar újságíró, aki helyszíni tudósításokat küldött egy világeseményről.

Kortörténeti adat, ezért hadd mondjuk el ezt is: útjáról egy írógépet hozott a szerkesztőségnek, egy könnyű Ericát. Ez idő tájt ősrégi, mázsás súlyú Stoewer gépeken dolgoztak a kollégák, az újakat kiutalásra kapták, ha jutott. Ennek történetét is megírta egyszer a Kefalo greko című tárcájában. Útitársa, egy görög kereskedő felkínálta neki, hogy átveszi a gépet, amíg tart a vámvizsgálat. Örömet beleegyezett, mert pénze fogytán volt. Igen ám, de a vámhivatalnok beírta az írógép számát a kereskedő útiokmányába. „Rútul becsapott a görög, oda az Erica” — gondolta magába, de csakhamar kiderült, hogy félelme alaptalan volt. Útitársa zsebkeséinek vékony pengéjével leszedte útlevelének egyik lapjáról az okmánybélyegeket és ráragasztotta a jesenicei vámtiszt pecsétes bejegyzésére. Diadalmas mosollyal adta vissza a gépet, mutatoujjával egyre a fejét kopogtatta: „Van ám itt ész! Görög ész! Kefalo greko...!”

Később is, amikor már véglegesen a szerkesztőség kötelékébe tartozott, mindig újabb és újabb feladatkörben találjuk, ezeket rendszerint ő is kezdeményezte, úttörő volt sok téren. Meghonosította, egy ideig írta is a bírósági rovatot, gondozta a Kérdezz — Felelünk rovatot, szerkesztette az egy oldalra duzzadt Hírek rovatot, hírfejekkel, keretes kurzívokkal, bökversekkel tarkította, amit a kiszemelt, fiatal újságírókkal íratott, a hírkopfokat főleg Matuska Mártonnal, a kurzívokat, a csipkelődő strófákat Vukovics Gézával. Figyelme szerteágazó volt, mindig azon törte a fejét, hogyan lehetne még jobban az olvasó kedvében járni. Érdekes regényeket, publicisztikai írásokat javasolt közlésre, ezeket nemegyszer fordította, sajtó alá rendezte, külföldi lapokból ollózott olvasmányos anyagokat. 1963-ban, az újévi számba a jugoszláv lapokból válogatott, fordított riportokat. Csak úgy mellékesen, szórakozásképpen keresztretjvényeket készített a vasárnapi lapba. 1971. január 1-jén füzet alakban

közzétette az újságban Jugoszlávia összes helységeinek postai irányítószámát. Ma már minden telefonkönyvben benne van, akkor azonban hasznos és közérdekű közlemény volt. Magát a magyar fogalmat, a postai irányítószámot is ő alkotta meg. Lőrince Lajos egyik itteni tartózkodása során boldogan fedezte fel a készlet, a szabatosat, azt, ami még Magyarországon is fejtörést okozott.

Sokoldalúságát mutatja, hogy megbízatásait, tevékenységi körének álmóságait tovább is sorolni lehetne — egy időben napszerkesztő volt, a mi szóhasználatunkban deszk-főnök, meg olvasószerkesztő is —, s közben munkásságának két legfontosabb összetevőjéről még nem is igen történt említés: a fiatal újságírók képzéséről és a fordításról. Pedig erről volt ismert szakmai körökben, ezzel vívta ki magának a kollégák osztatlan elismerését.

Minden újságíró, ha álmából is ébresztik, el tudja mondani, mikor jelentek meg első sorai az újságban, mi volt hírének, tudósításának tárgya, címe, milyen körülmények között ment le a kézirat a nyomdába, első változata pedig a papírkosárba. Kollin József neve sok ilyen történetben szerepel. „Minden mondatomat átírta” — emlékszik a lap egyik tehetséges riportere, aki időközben az újságírást felváltotta az igazságszolgáltatással, de közíróként manapság is gyakran jelentkezik. „Tanulni lehetett tőle, kifogyhatatlan volt az ötletekben” — teszi még hozzá. Nem mondva csinált tekintély volt, a fiatalok mindenekelelt tudását, tapasztalatát tisztelték, közvetlensége miatt szerették is, szinte apjukként tisztelték. Türelmes volt velük, csípős megjegyzéseit tréfába csomagolta, s csak az ismétlődő hibák és butaságok miatt emelte fel hangját. „Édes fiam, vedd úgy, mintha kaptál volna egy pofont” — mondotta, ez volt a neheztelés legmagasabb foka. Ilyenkor faképnél is hagyta az égő arcú vétkest, aki tényleg úgy éreztte magát, mintha el is csattant volna az a bizonyos nyakleves.

„Édes fiam, nézz körül a bíróságon” — szólt rá a néhány napos újságíróra, a slapajra, ha ott tétlenkedett a szerkesztőségben. Amikor visszatért, beszámolt neki, és ő a témák közül kiválasztotta azt, amit jónak talált. A soron következő utasítás már így hangzott: „Ülj le, fiam, írd meg és diktáld le.” Amikor ez is megtörtént, kézbe vette a kéziratot, átfutotta, és rendszerint ezt mondta: „Írd meg, fiam, még egyszer.” Volt, aki hétszer is megcsinálta, és amikor már a világból is kifutni készült, maga mellé ültette, kiteregette sorba a hét változatot, mindegyiket sorra vette, és megmagyarázta, miért kell nyolcadszor is megírni, amit ott a helyszínen meg is csinált.

Ekkor tanulta meg a kezdő életre szólóan, hogy a hír legalább öt elemből áll, öt kérdésre kell válaszolnia, az öt „duplavére”, ahogy mondta, amit aztán bővíteni, részletezni is lehet, de ez már, ugye, más kérdés.

Az aznapi kínok ezzel még nem értek véget. „Délután gyere be, fiam —

mondta Kollin —, keresd fel Futó Lacit, ő tördeli a Vajdaságon át-at”. Ebben a rovatban működtek közre akkoriban a gyakornokok, s ott kellett lábatlankodniuk a mettőr mellett, amíg az műszakilag megmunkálta az oldalt, és ismerkedni a ciceróval, az ólomsorokkal, a címbetűkkel. Illett megvárni a lapot is a rotációs gép mellett. Másnap aztán a fiatal újságíró ment a politikai iskolába, a marxista tanfolyamra, esetleg távhallgatóként készült hátralevő vizsgáira.

Így tanultak a fiatalok újságírást negyed századdal ezelőtt egy neves iskolában, a Vajdaságon át rovaton, amelynek szerkesztője, pedagógusa, professzora — talán így is mondhatnánk: mestere — Kollin József volt egy személyben. Módszeréről eltérhetnek a vélemények, de jobb alighanem ma sincs, jóllehet a változások is szembetűnőek. Napjainkban ugyanis már nemcsak a *Magyar Szóban* folyik több-kevesebb módszerességgel az újságíróképzés, hanem még legalább két-három nagyobb szerkesztőségben, és a jelöltek túlnyomó többsége már egyetemi képzéssel kezdi a gyakornokoskodást. Az újságírást, mint minden szakmát, meg lehet tanulni — a tapasztalt újságíró mellett ez könnyebben megy —, de sem az egyetemi diploma, sem a szerkesztőségi gyakorlat még nem biztosíték arra, hogy így is lesz. A szakma elsajátítására, a szakosításra különösképpen nincs szabály. Ez vagy sikerül valakinek, vagy nem. Abban pedig, hogy valaki jó újságíró is legyen, sok minden más is közrejátszhat — társadalmi igény, szerkesztőségi szükséglet, egyéni hajlam, a felsorolás sorrendje akár fordított is lehet —, de mégis közel járunk az igazsághoz, ha a titok nyitját a rátermettségben, a munkakedvben és az önképzésben keressük.

Mint minden más szakma esetében, tegyük most is hozzá.

Kollin József példának okáért elsőrendű fordítóvá képpezte ki magát. Erről volt ismert és elismert, minden más képességét végül is ez szorította háttérbe.

De vajon újságíró-e a fordító? Embere válogatja ebben az esetben is, de általában nem az. A fordító, ha egy nyelvű közegben dolgozik, szerkesztőségi segédszemélyzet. Egy kis fordulattal így is mondhatnánk: ez a helyzet Belgrádban és Budapesten, Újvidéken azonban, a nemzetiségi környezetben mindez már nem érvényes. A sajtóügynökség tömérdek anyaga szerbhorvátul érkezik a szerkesztőségbe. A külpolitika szinte teljes egészében, a belpolitika jórészt ebből a forrásból merít, de a sportrovat, a művelődési rovat is. Többségi nyelven kapják a szerkesztőségek a közleményeket, a sajtótájékoztatókat, de csaknem minden újságíró fordító is egy személyben, mert a beszámolók, a jelentések, az elemzések, a felszólalások általában egy nyelvűek, az interjúalanyok szintén. Mindez megszabja a fordító helyét a nemzetiségi szerkesztőségekben, szerepük sokszor kiegyenlítődik az úgynevezett alkotó újságírókkal. Nélkülözhetetlenek, nélkülük nem jelenthetne meg az újság. Egy jó fordítás emellett mindig többet is ér egy rossz eredeti információnál, de ez persze fordítva

is igaz — az anyanyelven jól megírt hírt, tudósítást semmi sem pótolhatja, egy lap savát-borsát az egyéni írások — a cikkek, kommentárok a riportok, a kritikák, a tárcák adják meg.

A *Magyar Szó* legjobb intellektuális erőit, ha részben, időszakosan is, de mindig lekötötte a fordítás, némelyikük később különféle megfontolásból teljesen át is állt erre a munkakörre, ezt választotta hivatásul. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a nemzetiségi sajtó sajtóságos helyzete miatt nem egy jó újságíró veszett el, ami persze nem egészen pontos, mert az érték ez esetben sem veszhet el, csak legfeljebb átalakulhat. Ez történt Kollin József esetében is.

A sajtóügynökség hírei — a könyvatosok munkái, ahogy mondani szokta — kezei alatt formás, érthető információkká kerekedtek, mondatai fésültek, magyarosak lettek. A telexről letépett anyagot elolvasta, aláhúzgálta, lerövidítette, magyarázó részekkel kiegészítette, ellenőrizte a fonetikus érkező földrajzi nevek írásmódját, ha kellett, kikereste a fogalmak magyar megfelelőjét, úgyhogy, amikor a géphez ült, már a dolognak csak a technikai része volt hátra. Ezzel a munkamódszerével rengeteg ismeretet halmozott fel, sokan fordultak hozzá terminológiai kérdésekben. Néha, amikor a tudakozódás mögött restséget gyanított, visszakérdezett: „Megnézted, fiam, a szótárban?”

Mestere volt még a gyorsfordításnak is meg a szakfordításnak, a bonyolult jogi, gazdasági szövegek átültetésének.

A fontos politikai beszédek rendszerint az utolsó pillanatban, lapzárta előtt érkeztek a szerkesztőségekbe, így a köztársasági elnök beszédei is. A szerbhorvát nyelven megjelenő napilapokban ez nem okozott különösebb gondot, ha minden kötél szakadt, a telexjelentéseket is leadhatták szedésre —, a szlovén, a macedón, az albán és a magyar szerkesztőségekben annál nagyobb volt ilyenkor az izgalom, nekik a munka dandárja ezután következett. A szerkesztők túlkön ülve várták, hogy megszólaljon a géptáviró, a fordítók úgyszintén.

A *Magyar Szó*ban csaknem másfél évtizeden át Kollin József fordította Tito beszédeit a már jelzett körülmények között. Az első folytatást sajátkezűleg tépte le a telexről, a többit már az ügyeletes szerkesztő vitte neki a gépirószobába. Ott helyben, szóban szövegezte meg magyarul a köztársasági elnök beszédét, a szerbhorvát textust, mint a vízfolyás, magyarul olvasta be a gépírónőnek, az első órában tíz-tizenkét gépelt oldalt, a következőben nyolcat-tízet, azaz óránként egy-egy *Magyar Szó*-oldalt. Csak elsőrendű gépírónő tudta olyan sebesen leírni a szöveget, mint amilyen gyorsan ő diktált. Évekig Mucsi Erzsébettel dolgozott együtt, ő is a legjobb teljesítményét nyújtotta ekkor, az egy órai 180 soros norma helyett 300—360 sort.

A gépből kikerült szöveg alig szorult megmunkálásra, tiszta volt, mehetett a nyomdába. Másnap a *Magyar Szó* olvasói, a többi lappal egy

időben, megbízható fordításban megkapták a beszéd szövegét — az azonos értékű információt anyanyelvükön.

Így történt ez sok más esetben is — a képviselőházi ülések, plénumok, kongresszusok alkalmával — ilyenkor mindig nagyobb létszámú fordítói közösség dolgozott. Ennek a kollektívának volt vezető fordítója Kollin József, gyorsaságban, mennyiségben, minőségben senki sem vehette fel vele a versenyt.

Munkabírása közmondásos volt. A szerkesztőségi feladatok ellátása mellett dolgozott más lapoknak meg a könyvkiadónak is. Fordításai az Időszerű könyvek, Szakszervezeti könyvek, Politikai Kiskönyvtár sorozatban és más alkalmi kiadványokban jelentek meg. Átültette magyarra *A társadalomtudományok alapjai* és a *Politikai gazdaságtan* című középiskolai tankönyveket, dolgozott szerződéses alapon a Szövetségi Képviselőháznak, a *Narodna armija* lap révén katonai szövegeket rendezett sajtó alá. Lefordította Edvard Kardelj több könyvét, 1963-ban a szövetségi alkotmányt, Vajdaság Autonóm Tartomány statútumát, 1971-ben az alkotmánymódosító javaslatokat — munkásfüggelékek néven váltak ismertté —, meg a jelenleg is érvényben levő alkotmány tervezetét is; a végleges szöveg 1974-es publikálását már nem érte meg.

Szakfordító is volt tehát, a jogi, a közéleti nyelv egyik legjobb ismerője és művelője. Nem volt könnyű dolga, az ellentmondások hullámai az ő feje fölött is összecsaptak olykor. Egyrészt az anyanyelv használatának igénye egyre kifejezettebb lett — a hatvanas-hetvenes évek voltak ezek —, egyik dokumentumunk ezt így fogalmazta meg: „A nyelv és az írás közéleti egyenjogúsága egyik fontos eleme és egyik döntő feltétele a társadalmi és politikai életben való egyenjogú részvételnek”, másrészt pedig a helyzetfelmérés mást mutatott, az objektív adottság korlátokat szabott. Ennek folytán a közéleti nyelv továbbra is inkább sajtónyelv maradt, mintsem beszélt nyelv, főleg ismeretként élt és kevésbé a használatban. A helyes terminológiát rendszerint meg kellett találni vagy ki kellett találni, vállalva az ezzel járó kockázatokat. Ezt tükrözi egyik cikke is, amely a *Nyelvművelőben*, a *Magyar Szó* mellékletében jelent meg 1971 februárjában. „Politikai nyelvünkben, sajtónyelvünkben van egy szó — írja —, amely régóta lelkiismeret-furdalást okoz nekem is, tudomásom szerint másoknak is, akik némileg hibásak vagyunk használatának elterjedésében... A népjóléti szóra gondolok, amelyet mi a szociális jelző megfelelőjeként használunk kezdetből fogva, érvén a kezdeten a felszabadulást, a *Szabad Vajdaság*, majd a több lap megindítását... Az ellátatlan, hozzátartozók nélküli és nyugdíjra nem jogosult öregeknek kiutalt segélyt mi is szociális segélynek nevezzük, érezvén, hogy a népjólétihez vajmi kevés a köze. A socijalni radnik-ot mi is szociális gondozónak mondjuk, nem népjólétinek. De egyébként ragaszkoduk hozzá szociális intézményeink nevében, és képviselőházunk szociális és egészségügyekben illetékes tanácsát ma is Népjóléti-Egészségügyi Tanácsnak

nevezzük. Így került be alkotmányunkba is, ez most bizonyos mértékben szintén köt bennünket.”

Egy nemzetiségi fordító mindennapi gondjaira világítanak rá ezek a sorok, az örökös bizonytalankodásra, egy-egy kifejezés helyességét és magyarosságát illetően. A kétnyelvűségből, a többségi nyelv átfedő hatásától eredő nyelvi kétélyeit, gondjait megosztotta Kossa Jánossal (Kek Zsigmonddal), aki évekig a *Magyar Szó* nyelvi gondozója volt. Ők ketten — ez a kör olykor bővült is — a Forum kiadóház második emeleti sarokszobájában, a szerkesztőségi könyvtárhelyiségben dugták össze fejüket, s megbeszélték az örökösen felmerülő nyelvhelyességi kérdéseket. Igen sokszor tudásuktól meg nyelvérzéküktől is függött, hogy az öngazgatási gyakorlat egy-egy új vagy újnak minősült fogalma másnap hogyan jelenik meg a lapban, mi terjed majd el esetleg a közhasználatban. De szóba került a sokfajta szakmai nyelv egy-egy elfelejtett vagy nem használt szava, fogalma, az olvasó, de még a szakmabeli is, a lap hasábjain felfedezhette ezeket, ízlelgethette zamataikat, s arra ösztönözte őket, hogy a magukét magukénak is tekintsék.

A gyakorló fordító és a gyakorló nyelvész összefogása legtöbbször eredményes és hézagpótló volt.

A nyugtalan szellemű Kollin József életének utolsó éveiben egy merőben új feladatra vállalkozott: a JSZSZK magyarul is megjelenő *Hivatalos Lapjának* nyelvi gondozását vállalta el. Tapasztalatával, szaknyelvi jártasságával hozzájárult a lap bejáródásához, nélküle a kezdet sokkal nehezebb lett volna.

*

Bodrits István (Szabadka, 1910. március 11.—Újvidék, 1978. szeptember 29.) Bácska szülötte, Kosztolányi városából, „a poros-boros Szabadkáról” indult el. Édesapja vidékünk ismert, világhírt cigányprímása volt, egyik németországi turnéja során nősült is — a szászországi Zehl Karolinát vette nőül —, s ekkor végleg visszatért Szabadkára. Viszonylag jól kereső ember volt, családjának polgári értelemben vett tisztességes megélhetést tudott nyújtani. Mindhárom gyermekét — két fiát és egy lányát — taníttatta, útjukat a szabad pályák, a közszolgáltatásokban működő értelmiségi rétegek felé egyengette.

Bodrits István 1928-ban kitüntetéssel érettségizett. A szabadkai gimnázium egyik legjobb növendéke volt, különösen a természettudományokban jeleskedett, de nyelvi, irodalmi műveltsége is átlagon felüli volt. „Kiolvasta a fél városi könyvtárat”, mondják közeli hozzátartozói, mintegy magyarázatképpen is, mivel ilyen természetű indításokat otthonról nem kaphatott, édesanyja német altatódallal ringatta álomba, az első hallott és kimondott szó is német volt.

Tulajdonképpen dacból lett évfolyamelső, így vágott vissza azokra a

sérelmekre, amelyek diáktársai részéről érték származása miatt. Ennek tulajdonítható az is, hogy kifejlesztette kézügyességét — nemcsak egyedül olvasott, egyedül barkácsolt is. Két vakáció során egy asztalosnál segédkezett, és formás asztalokat, könyvespolcokat tudott csinálni. Értett a bőrdíszművességhez és a lombfűrész munkákhoz is: albumokat, csipkés dobozokat készített nagy gondgal. Fényképezni is megtanult.

Társtalan volt, és később is egy életen át kereste a barátot, az életársat.

Még ugyanabban az évben, 1928 őszén beiratkozott a zágrábi egyetem orvostudományi karára. Itt érte életének egyik legnagyobb csapása: apja tönkrement, képtelen volt még a minimális anyagiakat is előteremteni. Az történt, hogy egy kötekedő szomszéd miatt eladta családi házát, a kapott pénzt és a megtakarítottat is váltó ellenében kiadta, de a kölcsönző csődbe került, és így mindene elúszott. A gazdasági világválság évei voltak ezek, a gyors felépülésre semmilyen remény nem volt. A kezdő orvostanhallgató egy ideig megpróbálkozott a lehetetlennel — képeslapokat árult, beállt dobosnak egy zenekarba —, de nem tudott elegendőt előteremteni sem a megélhetésre, sem a szintén számottevő vizsgadíjra, laboratóriumi illetékre. Bátyja, Bodrits Mihály, aki egy évvel korábban került Zágrábba, munkába állt, s a szabadkai jogi karon vizsgázgatótt rendkívüli hallgatóként, ügyvéd lett belőle. Ő ezt az utat nem választotta, neki végleg ott kellett hagynia az orvosi tanulmányokat, le kellett mondania a doktorságról. Apja az egykori medikust a befolyásos újság-szerkesztőkhöz fűződő kapcsolatai révén beprotezsálta a szabadkai *Napló* szerkesztőségébe. Néhány hónapos voluntőr munka után már havi fixet kapott, dr. Fenyves Ferenc főszerkesztő és laptulajdonos 1931. április 10-én szerkesztőségi igazolványt adott neki, és aláírásával hitelesítette, hogy az újság belső munkatársa lett.

Neki, a fiatal kezdőnek is azonnal vállalnia kellett a napi terheket, Lévay Endre megfogalmazása szerint „hírvonatba bedolgozó segéd-szerkesztő” volt. A *Napló*nak nem volt külön kéziratgondozója, ezt a munkát is Szegedi Emil, a főszerkesztő látta el, ő gyomlálta naphosszat a kéziratokat, szedte ki belőlük a fércet. Nos, ebben a munkában segédkezett neki Bodrits István, meg sok minden másban is. Minden es segéd-szerkesztő volt, kollégái fullajtárnak is nevezték. Munkaideje délelőtt tíztől este hétig-nyolcig tartott, kétórás déli szünettel. Minden vasárnap a sportpályát járta, és leadta az eredményeket. Valóságos felüldülés volt, amikor egy-egy nevesebb külső munkatárshoz kellett elmenni tárcáért, rajzért. „... Ilyen megrendelésekkel kerestük fel Bodrits Pistával Oláh Sándort... néha négy-öt rajzot is küldött a szerkesztőségbe, mindig megjelölve, hogy klisézés után melyiket kéri vissza... Ezt a »küldöncci« munkát mindig a fiatalok végezték, s Oláh mester szerette is, ha fiatalok kopogtatnak be hozzá” — írja Lévay Endre.

Ezek az alkalmak, persze, jók voltak a későbbi képzőművészeti gyűj-

temények megalapozására is. Ehhez a szerkesztőségbe be-benézõ művé-szek is hozzájárultak, különösen Hangya András, aki úgymond a *Napló* felfedezettje volt, meg a tragikus életű Farkas Béla, aki legjobb munkáit harminc-negyven dinárért vesztegette, amikor már nagyon kellett a mor-fium. Ilyenkor a festő tisztelői — ezek között volt Bodrits István is — előkotorták valahogy a dinárokat, esetleg elsejéig kölcsönöztek vala-kitől. A *Naplónál* eltöltött évekre nem egy festmény, rajz, pasztell emlé-kezett, amelyek ma is megvannak az örökösöknél.

A szerkesztőségi taposómalom apró örömei közé tartoztak ezek a vá-sárlások, az ajándékba kapott vásznak.

A szerkesztőség fiataljai voltak az évekig tartó Ady-kultusz hordozói is, már-már külön szektát alkotva, ismertetőjelük a lakásuk falán függő Ady-maszk volt, olvasmányuk pedig Bölöndi György könyve, *Az igazi Ady*, amely 1934-ben Párizsban jelent meg, és hamarosan Szabadkán is beszerezhető volt. A rajongás csúcsa az 1937 februárjában megtartott emlékezetes Ady-est, amely a jobboldali körök nemtetszését váltotta ki.

A más jellegű ifjúsági mozgalmakban is ott találjuk a *Napló* újság-íróit. A jó megjelenésű Bodrits a Népkör színjátászo csoportjában műkö-dött közre, egy érzelgős Zilahy Lajos-drámában, a Pelikánban játszott a egyik főszerepet. Egy szabómester vergődéséről szól, aki minden va-gyonát fia taníttatásába öli, de sem fia — őt személyesítette meg Bodrits — sem az apa nem éri el célját.

Sok tekintetben testre szabott szerep volt ez, életének némely situá-cióját tükrözte, sőt bizonyos vonatkozásban akkori írásainak jellegét is. Riportjaiból ugyanis a szociális hang tört fel, a következményeken meg-ütköző széplélek sóhaja vagy éppen harsogó megbotránkozása. Ilyen a hangvétele, amikor 1937-ben a „macedón arnauták” mintegy 500—600 főnyi kolóniájáról ír, a fagyaltosok, a cukorka- és tökmagárusok élet-körülményeiről, de akkor is, amikor a „liliputi tengeren” a Palicsi-tavon riportozik a halászok között. „Havonta 600—800 dinárt keresnek a Takácsok, Varrók, Engiek, Kakas Antalok, Földi Ferencek”, írja róluk, s „a szegénység, a véres verejtekű munka, az örökkévalóságig tartó robot vértanúit” látja bennük.

Emberi, riporter magatartását talán egy 1938-ban, a „leghazugabb békekorszakban” megjelent írása tükrözi. A moziközönséggel együtt látta a híradó filmben, hogy egy acélsisakos japán katona hidegvérűen lelőtt egy kínai parasztot. „Ötszáz ember szeme láttára megöltek egy embert — írja szerzőnk. — Rendőr is volt a moziban, egy rendőrfogalmazó is látta. A világ minden mozilátogatója látta, a világ minden rendőrfogal-mazója tudja, tízmillió tanú is van rá... Várok, hátha történik valami. Ez nem maradhat annyiban. Az éhes embert bezárják, ha kenyeret lop. Néma csönd. Itt mindenki szeme láttára megöltek egy embert. *Csinálja-nak valamit, mozduljanak már meg, az istenért!* Csirkelopásért eljárást indítanak, most senki sem szól semmit. Ez az, *eljárás!* Helyezzék folya-

matba, indítsanak széles körű nyomozást, járjanak el erélyesen. *Büntessék meg az acélsisakost, az acélsisakosokat!*

Gyilkosság történt, emberek!” (A kiemelés Bodrits Istváné.)

A következő évben, 1939 márciusában megvált a *Naplótól*. „Bodrits István más pályát választva elhagyta a szerkesztőséget” — írja Léway is! Más változat szerint inkább kényszer volt ez, mint választás, mivelhogy összeütközésbe került a lapkiadóval, Fenyves özvegyével, a keménykezü Baruch Erzsébettel.

Az a bizonyos más pálya a moziszakma volt. Az újvidéki Apolló tulajdonosa bérbé vette az egyik szabadkai filmszínházat, s ennek vezetésével Bodritsot bízta meg, személyi okmányainak bejegyzése szerint igazgató, illetve üzemvezető volt. Akkoriban a Hotel Kikelettel indult meg a magyar filmek jugoszláviai bemutatása, ebben segédkezett az újvidéki üzletembernek, sőt a családi hagyomány szerint egy pesti útja során a filmszínészi pálya is felcsillant előtte. Ezeket az illúziókat — ha egyáltalán voltak ilyenek — a kitörő háború diribdarabra tépte.

Bodrits a jugoszláv királyi hadseregben tartalékos főhadnagy, a megszálló magyar katonaságban karpaszományos honvéd volt. A felszabadulás a szabadkai kórházban érte, felépülése után mozgósították, és Szlavóniába került, ahol először egy magyar munkásszázad parancsnoka, majd a vasúti brigád kötelékébe tartozó II. zászlóalj parancsnoka s egy személyben szanitéce is, mint ahogy az kitetszik egy 1945 júniusában kiadott, nevére szóló menetlevélből. Nem sokkal leszerelése után Újvidékre költözött, és felelős szerkesztője lett *A Föld Népe* című szaklapnak, amelynek első száma 1946. július 20-án hagyta el a sajtót. Kéthetente, a vajdasági főbizottság mezőgazdasági ügyosztálya kiadásában jelent meg. Ebben az évben indult egyébként a *Dolgozó Nő* és a *7 Nap* is.

„A jugoszláviai magyarság mezőgazdasági szaklapjának” Bodrits István volt az egyetlen újságírója, azaz ő fordította és szerkesztette be a készen kapott anyagot, s rá hárult a technikai szerkesztés is. A Zmaj Kiadó és Nyomdavállalat kötelékébe tartozott, de állami szolgálatban álló újságíróként jegyezték, fizetést egy azonos nevű köztársasági kormányrendelet szabályozta. Egy 1949-ből származó okmány szerint a szerb kormány elnöksége másodfokon „Bodrits István publicistát... tekintettel sikeres munkájára, az általa végzett munka jellegére és nagyságára, a felelőség fokára” a 4600 dináros III. fizetési osztályból a 5000 dináros II. fizetési osztályba helyezte.

Munkája valóban sokoldalú volt, megterhelése úgyszintén. Az újság készítése mellett a Zmajban rábízták a Tartományi Főbizottság oktatásügyi osztálya által meghatározott nemzetiségi tankönyvkiadási terv realizálását. 1949-ben a terv szerint 49 magyar, szlovák, ruszin és román tankönyvet kellett kiadni, ennek gondozása, technikai szerkesztése volt az ő feladata. Emellett ellátta még a *Népoktatás* folyóirat technikai szerkesztését is.

Idejéből, erejéből futotta másra is. 1947-ben és 1948-ban hat elemi iskolai és gimnáziumi tankönyv jelent meg fordításában, illetve pontosabban a fordítások fordításai voltak ezek, mivel a tankönyveket oroszból ültették át szerbhorvátúra.

A Föld Népe Könyvei címmel szerkesztésében egy szakosított könyvtár is megindult, némelyik füzetet fordította is. Az egyik, *A termelő parasztszövetkezetek alapszabálymintái* című, 10 000 példányban jelent meg.

1950-ben az országban csaknem 7000 kolhoz típusú parasztszövetkezet volt, a kollektivizálás Vajdaságban is befejezés előtt állt, s ezért nagy szükség mutatkozott az akkori megítélés szerint egy olyan magyar nyelvű hetilapra, amely nemcsak szakkérdésekkel foglalkozna, mint *A Föld Népe*, hanem hangot adna a szövetségi mozgalom idősebb gondjainak, érzékeltetné azokat a változásokat, amelyek rövid idő alatt bekövetkeztek, és serkentőleg hatna a parasztság, a falu további átalakulására. Így jött létre 1950. december 1-jén az *Új Falu* című hetilap, amely már születésekor magában hordta a közeli kimúlás csíráját. Ekkor ugyanis már új szelek kezdtek fújdogálni, egyre több figyelmeztető szó hangzott el a túlzott sietség, az önkéntesség elvének megsértése ellen, s egyre terjedt az a felismerés is, hogy a mezőgazdaság idegen mintákon történt átszervezése hibás lépés volt, súlyos gazdasági bajokat hozott. Az új lap a termelő parasztszövetkezetek felszámolásával egyidejűleg szűnt meg 1953-ban.

A Föld Népe életképesebbnek bizonyult, először az *Új Faluba* olvadt be, majd időnként a *Magyar Szó* mellékleteként támadt fel, s jelenleg is ott jelenik meg — színes köntösben.

Bodrits *A Föld Népe*vel együtt nem került a rövid életű laphoz, őt már korábban inkább a tankönyvkiadás kötötte le, az elkövetkező években pedig a könyvkiadás, különösen 1951 után, amikor megalakult a Testvériség-Egység Állami Könyvkiadó Vállalat, ahol a magyar szerkesztőség főnöke lett. Ilyen minőségben írta számadó cikkét az 1952-ben megrendezett Magyar Ünnepi Játékok alkalmi kiadványában. „Nem tudok ellenállni a kísértésnek — írja —, hogy ne éppen a számok közlésével térjek át a háború utáni jugoszláviai magyar könyvkiadás ismertetésére, annyira csábító a különbség a két korszak könyvkiadásának statisztikai adatai között, annyira vonzó a számszerűségben megnyilvánuló ellentét. A régi Jugoszlávia elmúlt 23 esztendeje alatt 60—70 könyv jelent meg, példányszáma 60 000—70 000 volt. Ezzel szemben az új Jugoszlávia hét esztendeje alatt — 1951. december 31-ével bezárólag — 423 mű jelent meg magyar nyelven, kereken 1 800 000 példányban.”

Az adatok nem egészen pontosak — Csáky Sörös Piroska *A jugoszláviai magyar könyv, 1945—1970* című munkájában a jelzett időszakban több kiadványt tart számon, a két háború közötti könyvkiadás összefoglaló bibliográfiája pedig még nem készült el, de a kép megközelítő-

leg pontos. A központilag irányított könyvkiadás eredményeit és korlátait főbb vonalakban már fölmérte az irodalomtudomány, a művelődéstörténet, akárcsak az utána következő korszakot, a szellemi élet fellendülésének korát, amelynek fontos intézménye volt a Testvériség-Egység Könyvkiadó, és amelynek részese volt Bodrits István is.

Sokkal kevésbé számon tartott a nyelvművelés terén végzett tevékenysége. 1949-ben a *Híd* 6—7. kettős számában ő jelentette be Anyanyelvünkért című cikkében, hogy a *Híd* szerkesztőségének és a Testvériség-Egység Kiadóvállalat kezdeményezésére megalakult a Vajdasági Magyar Nyelvművelő Tanács, majd így folytatta: „Amikor megállapítjuk, hogy erről az igen örvendetes és magyar nyelvünk fejlődése és tisztaságának megőrzése szempontjából rendkívül fontosságú eseményéről *egyetlen vajdasági magyar lap sem emlékezett meg*, világos képet kapunk arról, mennyire nem tartják fontosnak anyanyelvünk művelését, tisztaságának megőrzését, mennyire nem törődünk, hogy nyelvünk egyre szegényedik, napról napra romlik... Ha őszintén beszélünk, azt kellene mondanunk, hogy a magyar nyelv azért romlik, azért hanyatlak, mert *éppen azok nem törődnek vele, éppen azok hagyják ebek harmincadjára jutni, akiknek kötelessége keményen, éberén, minden erejükkel örködni a magyar nyelv tisztasága felett*... Nyíltan kimondom: *mi, jugoszláviai magyarok újságírók, írók, lapszerkesztők, tanárok, tanítók vagyunk bűnösök ebben a szerencsére még helyrehozható bűnben. Mi nem törődünk a magyar nyelvvel, anyanyelvünkkel, mi hagyjuk lerongyolódni, útszélivé zülleni...*” (A kiemelés Bodrits Istváné.)

E keserűen vádoló, önmarcangoló sorok után már bizakodóbb hangon állapítja meg, hogy e terület létrehozásával „anyanyelvünk nem gazdátlan” többé, s ennek bizonyításául közzéteszi nyelvművelő tevékenységének első eredményét, „a szerkesztőségek tagjaiból alakult nyelvművelő bizottság és a Vajdasági Magyar Nyelvművelő Tanács” által hozott, illetve hitelesített „szómagyarázó” jegyzéket, a magyar—szerbhorvát nyelvtalálkozásból ’eredő alakpárok összevetését. Az elkövetkezőket is bejelentette, de ezeknek már nincs nyoma, akár a tanács további működésének sem. Még csak Malušev Cvetko hivatkozott rá a következő év elején, 1950-ben, a *Híd* januári—februári kettős számában, amikor a vajdasági magyar nyelv romlásának okairól cikkezve leszögezte, hogy a helyzeten sokat segíthetne „a múlt év folyamán alakult Vajdasági Magyar Nyelvművelő Tanács, amelynek első kötelessége volna egy népszerű magyar nyelvtan szerkesztése”.

A Tanács megszűnéséről, akárcsak indulásáról nincs okmány, sajtóhíradás, de rövid ténykedése nem maradt egészen hatástalan. A Malušev által emlegetett nyelvkönyv összeállítására Bodrits István vállalkozott — nyilván megbízás alapján, mert ezt akkor másképp nem is lehetett csinálni —, s a kötet *A magyar helyesírás szótára* (I. rész: nyelvtan és helyesírási útmutató; II. rész: szótár) címmel 1953-ban meg is jelent.

Elsősorban hézagpótló munka kívánt lenni, ezzel magyarázható, hogy szótári része mellett nyelvtani része is volt, meg hogy szókészletének egy részét még körül is írta a szerző, azaz helyenként az értelmező szótár jegyeit vette fel. Megjelenése az önellátás kényszerű tényét tükrözte: a tájékoztató irodás zárlat miatt a felszabadulás után megindult könyvbehozatal ekkor már évekig szünetelt, viszont az igények hirtelen növekedtek, egyre több iskola, szerkesztőség, művelődési intézmény követelt egy ilyen jellegű kiadványt, megjelenését ezért falat kenyérként fogadták.

Az elszigeteltség következtében a szerzőnek nem volt betekintése az akadémiai Helyesírási Bizottság munkájába, és így szótára már szinte a megjelenés pillanatában elévült: 1953-ban hagyta el a sajtót, 1954-ben pedig megjelent *A magyar helyesírás szabályainak* megújított (tizedik) kiadása, 1961-ben pedig a *Helyesírási Tanácsadó Szótár*, is, amely akadémiai szintű tanácsokat ad az egyes szóalakok leírására. Bodrits munkájában a szabályzat 1943-as évi kiadására támaszkodhatott, meg Balassa József 1929-es helyesírási szótárára. „Szótárunk teljes anyaga is Balassa József évtizedes munkájának gyümölcse” — írja is egy helyütt előszavában.

Nyelvtudományunk, művelődéstörténetünk nagy adóssága, hogy fölmérje: pillanatnyi hasznossága volt-e csak Bodrits István szótárának vagy tartós értékeket is rejt magában, kompilláció volt-e csak, vagy önálló eredményeket is hozott.

Életrajzunk szempontjából elegendő, ha most csak azt állapítjuk meg, hogy ezzel a munkájával meg a bejelentett, de ki nem adott Idegen Szavak Nagyszótárával is az egeket ostromolta. A felszabadulás utáni években, kultúránk e hősi korszakában végzett munkásságának általában van egy ilyen tragikus vonása is: akkor foglalkozott nemzetiségi tankönyvkiadással, könyvkiadással és nyelvészettel, amikor még nem voltak meg a nélkülözhetetlen intézményes formák: a Tankönyvkiadó Intézet, a Forum Könyvkiadó és a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke.

A jugoszláviai magyar könyvkiadás válságos évei után, amelynek áthidalását 1957-ben a Forum Könyvkiadó megalakulása jelezte, Bodrits István visszakerült a sajtóba. 1958-ban, saját kérésére, átvette a *Magyar Szó Hírek* rovatát, s néhány hónap alatt kialakította jellegét, sajátos külsejét. Szerkesztőjét dicséri, hogy több mint egy évtizeden át ilyen formában, szinte változatlan rovatokkal jelent meg. A véleménykutatások bizonyossága szerint a Hírek rovat ettől kezdve állandósult a *Magyar Szó* legolvasottabb oldalainak élén, és elsőbbségét mindvégig megőrizte.

A sikert mindenekelőtt a friss napi hírek szigorú, a fényképek szerző válogatásával érte el, maga a vajdasági hírösszefoglalójával, a Rövid hírekkel, a jugoszláv lapokból ollózott hírcsokrával, az Olvastukkal és a külföldi érdekességek heti válogatásával, az Őt perc alatt a világ körül című rovatral.

Fontos szerepet töltöttek be a járulékos műfajok: a hírfejnek egy sa-

játos, hosszabb formája, a Jó reggelt, a csipkelődő Ejnye, a dicséző Ez igen, a bökversek bokkrétája, a Lírai kabaré és a csattanós Pillanatfelvétel.

Az első Jó reggelteket — négyet egymás után — Kollin József írta. „Jó reggelt minden olvasónak...” — ez volt az elsőnek kezdő mondata, „Jó reggelt — köszönt rám egy idős néni...” — ez a másodiké. A nyugtalan Kollin érdeklődését hamarosan más kötötte le, az olvasókat módfelett érdeklő vásárlói kölcsönök részleteiről cikkezett, de kezdeményezése életképesnek bizonyult, és alig egy-két hónap leforgása alatt kialakult az új rovat állandó munkatársi köre: a hét minden szerdáján Majtényi Mihály jelentkezett írásával, csütörtökön Gál László, pénteken Herceg János. Hamarosan csatlakozott hozzájuk Majtényiné Kohlmann Anna (kedd) és D. Juhász Zsuzsa (vasárnap), s ezzel évekre állandósult a törzsgárda. Hosszabb-rövidebb ideig közreműködött még Tomán László, Csépe Imre, Zákány Antal, Kopeczky László, Sáfrány Imre, Németh István, Albrecht János, Magossy László.

A Lírai kabarét — a csütörtöki csemegét — Debreczeni József írta. a Pillanatfelvétel meg az Ejnye és az Ez igen is a szerkesztő rovata volt.

A kitűnően szerkesztett oldallal nemcsak az olvasók, hanem a kollégák elismerését is kivívta. A tisztelet persze szólt az éveknél, a tapasztalatnak, az átlagon felüli nyelvismeretnek — a *Magyar Szóból* kivágott cikkeket kipirosceruzázva, megkérdőjelezve olykor a „tettes” asztalára tette —, de legfőképpen a színvonalas Hírek rovatának, a napi bizonyítás kemény tényének.

Volt valami szertartásos abban, ahogy nap mint nap megjelent a szerkesztőségi szobában. Délben lépett be egy hangos „Jó napot, kívánok” kíséretében, egyik kezében a postát hozta, az újságok sokaságát, a másikban háromdecis ásványvizes poharát fogta, esetleg az ebéd utáni kávé maradékát is. Kimért, méltóságteljes léptekkel közelítette meg asztalát, egy-két szót váltott szomszédaival, és tempósan munkához látott.

A napi taposómalomból egy-egy ünnepi szám előkészítése idején szabadult. Ilyenkor a szerkesztőség több napos riportkörútra küldte Szlovéniába, a tengerpartra, saját témaválasztása alapján. Friss írásokkal és felfrissülve tért haza a kopott, irattartókkal felpúpozott íróasztal mellé.

Szabad idejében sokat fordított: napi újságyagot, politikai brosúrákat, gyermekmeséket, rádiójátékokat, szépirodalmat. Teherbírása olykor bámulatos volt. Hatvan felé ballagott már, amikor egy nyári napon, az évi szabadságok idején a *Magyar Szó* mellékleteként megjelenő Kommunista részére hatvan gépelt oldalt fordított. Rekordteljesítmény volt, azóta sem szárnyalta túl senki. Rendkívüli eredmény marad még azután is, ha tudjuk, hogy elszámolási flekkék voltak ezek: a Kommunista minden megkezdett oldalt egésznek ismert el.

Úgy szólván az utolsó pillanatig dolgozott. Nyugdíjas éveiben már ne-

hezére esett a napi diktálás, ezért a lefordított szöveget otthon, kézzel írta le, és másolásra eljuttatta Branovački Évának, akivel hosszú éveken át együtt dolgozott, megosztva vele magánéletének olykor zivataros ügyeit is. Ő megőrizte utolsó kéziratának lapjait, ott lapulnak valamilyen fiókjának mélyén.

Munkabírásának egzakt ténye is van: Csáky Sörös Piroska *A jugoszláviai magyar könyv* című munkájának tanúsága szerint a fordítók közül Bodrits Istvánnak van legtöbb bibliográfiai adata.

Műfordítói munkásságának két vonatkozásáról külön is szólni kell.

Legtöbbet a gyerekek számára fordított, főleg Jugoszlávia nemzetiének és nemzetiségeinek meséit közvetítette a fiatal olvasókhöz, meg a meséírás nagyjainak örökszép munkáit is. Az 1950-ben szerkesztésében megjelent *Meseország kapuja* című gyűjteményes kötete négy kiadást ért meg. Több mint három évtizeden át a felcseperedő nemzedékek olvasmánya volt, s ma is az. Sok gyermekirodalmi fordítását publikálta a *Jó Pajtásban*.

Szélesebb körben a mai szlovén irodalom avatott tolmácsolójaként tartották számon. Valóban az is volt. Tizenhat, szlovén nyelvből lefordított kötete jelent meg nagyjából a Forum gondozásában, némelyik közös kiadásként a budapesti Mórával, Magvetővel és Európával. A szlovén írók elbeszéléseit a vajdasági lapokban, folyóiratokban tette közzé, az Újvidéki Rádió részére csaknem húsz rádiójátékot ültetett át magyarra. A magyarországi folyóiratok szintén közölték, a budapesti Kosuth Rádió pedig sugározta fordításait.

Szlovénul érett férfikorában tanul meg. „... Olvasni kezdtem. Előbb persze csak újságokat, jóval később merészkedtem neki könyvek olvasásának — mondta a *Magyar Szónak* adott nyilatkozatában 1969. december 28-án. — Az első könyv fordítása közben (France Bevk: *Tito*) úgy éreztem magam, mint a gyenge úszó, akit mély vízbe löknek. S akkor mentőövnek: szótár sem volt, s bizony jó néhány szó hetekig tartó kutatásra, levelezésre kényszerített. Gyakran jártam azonban Szlovéniában, sokat olvastam, s mire megjelent a szlovén—szerb szótár, már nem is nagyon volt rá szükségem.”

Szlovéniában nagy tiszteletnek örvendett, baráti kapcsolatot tartott több íróval, köztük Beno Zupančičsal, Ela Perocival, Andrej Hienggel, Anton Ingoličsal. Kristina Brenkova író nő mondta neki egyszer: „Tovariš Štefan, nekünk a tenyerünkön kellene hordoznunk magát.” Bedolgozott a szlovén újságokba, az ottani lapok pedig többször írtak róla. Božidar Borko így méltatta munkásságát 1970. január 14-én a ljubljanei *Delóban*: „Bodrits István fordítói opusa mindenképpen a legnagyobb hozzájárulás ahhoz, hogy a magyar nyelvterületen megismerjék a szlovén irodalmat. Mi, szlovének, csak hálásak lehetünk nyelvünk és irodalmunk e ritka magyar ismerőjének, aki annyi odaadással építi a szellemi hidat a két nép között, amelyek szomszédok ugyan, de alig ismerik egymást.

Mutassuk ki hálánkat nemcsak azzal, hogy nyilvántartjuk tevékenységét, hanem másképp is, olyan elismeréssel, amelyet Bodrits munkássága teljes mértékben megérdemel.”

A szlovének 1977-ben osztották ki először az akkor alapított Zupančič-oklevelet a szlovén irodalom legsikeresebb fordítóinak. Bodrits az elsők között kapta meg ezt a nagy elismerést, Gustav Krkleccel, Prešeren fordítójával és még néhány íróval együtt.

Ugyanabban az esztendőben — egy évvel halála előtt, majdnem megkésve — elnyerte a Szenteleky-díj műfordítói díját, a Bazsalikomot. Előszörban a mai szlovén irodalom tolmácsolásában elért sikereit jegyezték vele, de alkalom volt ez Bodrits életművének, a több síkon folyó fordítói munka egészének teljesebb áttekintésére is.

„... Egy-egy regény jól sikerült fordítására, egy-egy vers kitűnő fordítói tolmácsolására még felfigyel az irodalmi és kulturális élet — mondta dr. Bányai János, a bíráló bizottság elnöke —, de mondjuk, a politikai kiadványokat, az öngazgatás dokumentumait fordítók neveit már ritkábban jegyezzük meg, holott a fordítással ők, mindennapi tevékenységüket végezvén, legalább olyan fontosságú feladatot vállalnak, mind kulturális, mind társadalmi szinten, mint egy-egy elbeszélés, vers és regény fordítója. Mert nemcsak szakmai feladatot teljesítenek ők, hanem — sokszor komoly intellektuális erőfeszítés árán — a társadalmi valóság új és mindig megújuló nyelvi, a megértéssel és megvalósítással egyformán összefüggő kérdéseit oldják meg, s ezzel társadalmi életünk fejlesztéséhez járulnak hozzá tevőlegesen módon...”

*

Két sajátos egyéniség pályájáról, két érdekes emberi élet eseményeiről kaphattunk képet az elmondottak alapján. Két újságíróról, akik működésük egy jelentős szakaszában a közéleti nyelv formálói voltak, s számottevőt nyújtottak a szakfordítás és a műfordítás terén. Mindennapi munkájukkal és ezen túlmenő tevékenységükkel — talán nem elhamarkodott és megalapozatlan ezt leszögezni — beépültek kulturális és szellemi életünk egészébe. Penzumukkal, többletükkel együtt.